

МОНГОЛ УЛСЫН БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ЯАМ
АНАГААХЫН ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ҮНДЭСНИЙ ИХ СУРГУУЛЬ

Гар бичмэлийн эрхтэй

МЭНДСАЙХАНЫ ПҮРЭВЖАВ

**МОНГОЛЫН УЛАМЖЛАЛТ АНАГААХ УХААНЫ
СУДАЛГААНЫ ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖЛЭЛ**

Е- 720100 Нийгмийн Эрүүл Мэнд

Анагаах Ухааны магистрын зэрэг горилсон нэг сэдэвт бүтээл

Улаанбаатар хот

2014 он

МОНГОЛ УЛСЫН БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ЯАМ
АНАГААХЫН ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ҮНДЭСНИЙ ИХ СУРГУУЛЬ

МЭНДСАЙХАНЫ ПҮРЭВЖАВ

**МОНГОЛЫН УЛАМЖЛАЛТ АНАГААХ УХААНЫ
СУДАЛГААНЫ ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖЛЭЛ**

Эрдэм шинжилгээний ажлын удирдагч:

Анагаах ухааны доктор, профессор О.Чимэдсүрэн

Эрдэм шинжилгээний ажлын зөвлөх:

Анагаах ухааны доктор З. Ариунаа

Эрдэм шинжилгээний ажлын шүүмжлэгч:

Академич, анагаахын шинжлэх ухааны доктор, профессор Ш.Болд

Улаанбаатар хот

2014

ТОВЧ ХУРААНГУЙ

МОНГОЛЫН УЛАМЖЛАЛТ АНАГААХ УХААНЫ СУДАЛГААНЫ ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

Үндэслэл:

Монголын уламжлалт анагаах ухаан 5000 жилийн түүхтэй бөгөөд шинжлэх ухааны үүднээс судлах, хөгжүүлэх асуудал 55 жилийн өмнөөс эхлэлтэй. Энэ хугацаанд уламжлалт анагаах ухааны судлаач эрдэмтдийн хийсэн зүйл багагүй бөгөөд ялангуяа монголын уламжлалт анагаах ухааныг хөгжүүлэх төрөөс баримтлах бодлого хэрэгжих эрх зүйн орчин үүсэн бий болсон 1999 оноос хойш судалгааны олон ажил хийгджээ. Нотолгоонд суурилсан уламжлалт анагаах ухааны хөгжлийн чиглэлийг тодорхойлох үүднээс УАУ-ы судалгааны өнөөгийн байдлыг дүгнэх, тодорхойлох шаардлага тулгарч байна.

Зорилго:

Уламжлалт анагаах ухааны чиглэлийн судалгааны өнөөгийн байдалд үнэлгээ явуулах.

Судалгааны арга зүй, хамрагдах хүрээ:

Баримтын судалгаанд: УАУ-ы судалгааны төв байгууллага болох УАШУТҮК, сургалтын төв байгууллага болох ЭМШУИС-УАС, хувийн хэвшлийн УАУ-ы сургалтын байгууллага болох Оточ Манрамба Дээд Сургууль, Шинэ Анагаах Дээд Сургууль, Ач АУДэС, Этүгэн АУДэС, УАУ-ы эмчилгээ, үйлдвэрлэл, судалгааны Монг-Эм эмнэлгийн төсөлт судалгааны ажлын мэдээлэл болон хүний нөөцийн мэдээллийг ашигласан.

Агшингийн болон дескриптив судалгаанд: Дээр дурьдсан байгууллагуудын ажиллагсад болон бусад улсын бүх шатны эмнэлгүүдийн УАУ-ы чиглэлээр ажилладаг мэргэжилтнүүдийн төлөөлөл, хувийн хэвшлийн УАУ-ы эмнэлгүүдийн төлөөлөл 131 хүнийг хамруулсан болно.

Үр дүн

Сүүлийн 10 жилд УАУ-ы шинжлэх ухаан технологийн инноваци, грант, цөм, зэхэц, гадаадтай хамтарсан 28 төсөлт судалгаа явуулсанаас 43%-ийг нь УАШУТҮК дангаар, 43%-ийг ЭМШУИС-ийн УАС хэрэгжүүлж, үр дүнг хүлээлгэн өгчээ. Харин “Шинэ анагаах ухаан” дээд сургууль УАШУТҮК-ийн дэд төсөл хэрэгжүүлэн багагүй үр дүнд хүрсэн байна.

Сүүлийн 10 жилийн байдлаар УАУ-ы чиглэлээр хэрэгжүүлэхээр захиалсан 28 төслийг нийтдээ 7 байгууллага санхүүжүүлсэн дүн гарсан байна. Үүнээс ШУТ-ийн сан 23 (72%), гадаад орон 1 (3.1%), салбарын бус яам (ҮХААЯ) 1 (3.1%) төслийг тус тус санхүүжүүлсэн байна. Төслийн хүрээнд 8 чиглэлээр нийтдээ 221 үр дүн хүлээлгэн өгсний 65%-ийг УАШУТҮК, бусад байгууллагууд 35%-ийг гүйцэтгэсэн үзүүлэлт харагдаж байна. Эмийн түүхий эд, шинэ эм, бэлдмэл, стандартчилал, технологийн судалгаа 32.8%, эм судлал 21.4%, эмнэлзүйн судалгаа 20%-ийн үр дүнг эзэлж байна. Үр дүнг голлох 7 хэлбэрээр нийт 263-ыг баталгаажуулснаас

стандарт, фармакопейн өгүүлэл 23.6%, технологийн заавар 22%-иар нийт баталгаажилтын дотор дийлэнх үзүүлэлттэй байгаа бол бүтээгдэхүүний загвар, АЗГ 2.7%, зохион байгуулсан хурал, семинар 6%-ийг эзэлж байна.

УАШУТҮК болон ЭМШУИС-ийн УАС нь эмийн ургамал, эмийн түүхий эдийн, эм судлал, нийлмэл жорын судалгааг давамгайлж хийж байгаа бол Оточ манрамба сургууль УАУ-ы онолын суурь судалгааг түлхүү хийдэг байна. Харин эмч нар онолын суурь судалгаанд оролцох хандлага нь илүү байна.

Төсөл хэрэгжүүлэгч байгууллагын судалгааны чиглэлээс харахад эмийн ургамал, түүхий эдийн судалгааг хамгийн их буюу 35,9%, онолын суурь судалгаа 26.3%, эм судлал нийлмэл жорын судалгаа 17.9%- тайгаар хийгдсэн байна. Харин эмнэл зүйн судалгаа 1.7%, уламжлалт засал болох зүү төөнө, рашаан сувилал, сэргээн засах тусламжийн чиглэлээр судалгаа тун хомс 0.8 – 5 орчим хувийг эзэлж байна. Хэрэгжсэн төсөлт судалгааны 22.3% нь шинэ бүтээгдхүүн, 7% нь шинэ технологи, 16% нь эмнэл зүйн удирдамж, эмчилгээний стандарт болж баталгаажсан байна. Цаашид уламжлалт анагаах ухааны чиглэлээр эрдэм шинжилгээний ажил хийж буй судлаачдаас суралцах чиглэлийг тодруулахад: Тэдний 39.7% нь эмнэл зүйн судалгааны арга зүйд, 32.8 % нь туршилт судалгааны арга зүйд суралцах хүсэлтэй гэжээ. Эмч нарын 54% нь эмнэл зүйн судалгааны арга зүйг эзэмших, харин судалгааны ажил голлон хийдэг судлаачдын хувьд мэдээлэл боловсруулалт, статистик программ хангамжид суралцах хэрэгцээтэй гэж хариулжээ.

Асуумж судалгаанд оролцогсдоос эрдэм шинжилгээний ажлын хүндрэлтэй талуудыг тодруулахад 46.3% нь эрдэм шинжилгээний бүтээл бичих, боловсруулах туршлага дутмаг, 45% нь гадаад хэлний мэдлэг дутмаг, 32% нь судалгааны удирдлага, зохион байгуулалт дутмаг, 55.7% нь судлаачдын цалин хөлс хангалтгүй гэж хариулжээ.

Дүгнэлт:

1. Уламжлалт анагаах ухааны чиглэлээр судалгаа явуулдаг байгууллагуудын хүний нөөц, мэргэшсэн судлаачдын тоонд сүүлийн 10 жилд нэмэгдсэн байна.
2. Сүүлийн арван жилд хэрэгжсэн нийт төслийн 43 хувийг УАШУТҮК ба ЭМШУИС-УАС тус тус гүйцэтгэсэн ба нийт үр дүнд түүх сурвалж судлал, онолын суурь судалгаа, хавсарга судалгаа хангалттай хийгдэж, эмнэлзүйн туршилтат судалгааны баталгаажилт удаашралтай явагддаг байна.
3. Эмнэлзүйч эмч нарын шинжлэх ухааны судалгааны оролцоо олон талаар дутмаг байдаг нь тогтоогдлоо.

ABSTRACT

ANALYSIS OF CURRENT SITUATION OF TRADITIONAL MONGOLIAN MEDICINE RESEARCH

Background

Traditional Mongolian Medicine has a history of over 5000 years. Scientific development of TM has started in 1959. Since 1999 Mongolia was categorized by WHO as a country having an Integrative system of TM- officially recognised and incorporated into all areas of health care provision, TMM research has been following key objectives of National R&D programmes. In order to clarify the next 10 years R&D objectives of TMM we have conducted this study of current situation of TMM research based on last 10 years studies done.

Methods

Document study- we have selected key TMM's, (such as TMM Science and Technology Corporation, Mongolian National Medical Science University- School of TMM, Ach Medical Institute, New Medicine Institute as well as some private companies of TMM development), R&D project implementers' archive and human resources documents. Descriptive and Analytic methods- we have conducted a survey of 32 questions about scientific research work's participation among above mentioned organizations workers as well as some additional TMM health care providers. Also, we have organized 6 focus group meetings with different level participants, such as professional committee, policy makers and research workers as well as health care providers, to clarify their point of view about TMM's R&D.

Results

From 2004-2013 there were 32 studies done on TMM matter, 50% accomplished by TMMRTC, 32.8% of which is resulting in TMM raw material's standartization and technology study, TMM combined drug pharmacological study 21.4%, related clinical studies standing 20% out of all studies done on TMM matter. This numbers are confirmed by survey and focus group interviews, more than 50% of participants willing to conduct a clinical study and expressing difficulties such as lack of knowledge of methodology, policy support and revenue.

Conclusions

1. TMM R&D has a potential growth due to human resources capacity.
2. There were 28 project studies done on TMM matter, most studies are concentrated on basic studies, not enough clinical studies studies done.
3. Doctors are least involved in R&D, due to lack of knowledge of methodology and revenue, as well as policy support.

Keywords: Traditional Mongolian Medicine, Research status, TM clinical study

ГАРЧИГ

БҮЛЭГ I. УДИРТГАЛ.....	7
1.1. Судалгааны ажлын үндэслэл.....	7
1.2. Судалгааны ажлын зорилго.....	8
1.3. Судалгааны ажлын зорилт.....	8
1.4. Судалгааны ажлын шинэлэг тал	8
1.5. Судалгааны ажлын практик ач холбогдол	9
1.6. Судалгааны ажлыг хэлэлцүүлсэн байдал.....	9
1.7. Судалгааны ажлын ёс зүйн асуудал	9
1.8. Судалгааны ажлын үр дүнг хэвлэн нийтлүүлсэн байдал.....	10
БҮЛЭГ II. ХЭВЛЭЛИЙН ТОЙМ	11
2.1. Монголын Уламжлалт анагаах ухааны хууль эрх зүйн орчин	11
2.2. Дэлхийн улс орнууд дахь уламжлалт анагаах ухааны судалгаа.....	16
2.3. Монголын уламжлалт анагаах ухааны судалгааны түүх	21
БҮЛЭГ III. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ХЭРЭГЛЭГДЭХҮҮН БА АРГА ЗҮЙ	24
3.1. Судалгааны загвар	24
3.2. Судалгааны хамрах хүрээ ба түүвэр.....	24
3.3. Мэдээ материал цуглуулсан арга.....	27
3.4. Судалгааны ажлын үр дүнгийн боловсруулалт	28
БҮЛЭГ IV. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ҮР ДҮН	29
4.1. Уламжлалт анагаах ухааны судалгааны байгууллагуудын хүний нөөцийн бүтцийг судалсан үр дүн.....	29
4.2. Уламжлалт анагаахын чиглэлээр төсөл хэрэгжүүлсэн байдлыг тодорхойлсон үр дүн.....	32
4.3. Монголын уламжлалт анагаахын чиглэлээр хэрэгжсэн төслийн үр дүн	34
4.4. Уламжлалт анагаахын мэргэжилтнүүдийн судалгааны ажлын оролцоог асуумжаар тодорхойлох (Асуумж- хавсралт №5).....	38
БҮЛЭГ V. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ХЭЛЦЭМЖ	55
ДҮГНЭЛТ	66
ЗӨВЛӨМЖ.....	68
НОМ ЗҮЙ	69

Ном зүй

1. Монголын Уламжлалт анагаах ухааныг хөгжүүлэх төрөөс баримтлах бодлого, 1999 оны 46р тогтоолын хавсралт, х 2
2. Bold Sharav, Historical stages of traditional mongolian medicine, History and development of traditional Mongolian medicine, Ulaanbaatar, 2009, p20
3. WHO, "Beijing Declaration", 2008, Beijing China
4. World Health Organization Western Pacific Region, The regional strategy for traditional medicine in The Western Pacific (2011-2020), <http://www.wpro.who.int/publications/2012/regionalstrategyfortraditionalmedicine20.pdf>
5. Б. Дагвацэрэн, Ч. Чимэдрагчаа, Наранцэцэг, Уламжлалт анагаах ухааныг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй судалсан 50 жилийн судалгааны үр дүнгийн тойм. Монголын анагаах ухаан 2009 №3 149. х17
6. Монголын Уламжлалт анагаах ухааныг хөгжүүлэх хөтөлбөр 2010-2018, Улаанбаатар хот, 2011 он
7. Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хууль, 5р бүлэг, 16р зүйл, Эмзүйн тусламж, үйлчилгээний эрх зүйн баримт бичгийн эмхэтгэл, Улаанбаатар хот, 2012 он, х75
8. Монголын шинжлэх ухаан технологийг хөгжүүлэх мастер төлөвлөгөө 2007-2020
http://www.mecs.gov.mn/data/lavlah/master_paln/science/SCIENCE_MP_mon.pdf
9. Монгол Улсын Засгийн газрын тогтоол, 36-р журам шинэчлэн батлах тухай http://www.moh.mn/downloads/anagaah/2012/zg_36.pdf
10. WHO, Traditional medicine strategy 2002–2005. Geneva: 2002.
11. WHO, Ази номхон далайн бүсийн эрүүл мэндийн санхүүжилтийн стратеги(2010-2015), х9-11
12. Willcox ML, Bodeker G. Traditional herbal medicines for malaria. BMJ 2004; 329:1156-9.
13. Daniel S. Fabricant and Norman R. Farnsworth, The Value of Plants Used in Traditional Medicine for Drug Discovery, Environmental Health Perspectives VOLUME109, SUPPLEMENT1, March 2001, pages 69
14. Novartis eyes traditional Chinese medicine. United Press International, 1 August 2007.
15. Ayensu ES, DeFilipps RA. Endangered and Threatened Plants of the United States. Washington, DC: Smithsonian Institution, 1978
16. Verpoorte R. Pharmacognosy in the new millennium: lead finding and biotechnology. Journal of Pharm and Pharmacology 52:253–262 (2000).
17. Vagelos PR. Are prescription drug prices high? Science 252:1080–1084 (1991)
18. Jon C Tilburt, Ted J Kaptchuk, Herbal medicine research and global health: an ethical analysis, <http://www.who.int/bulletin/volumes/86/8/07-042820/en/>

19. National Policy on Traditional Medicine and Regulation of Herbal Medicines - Report of a WHO Global Survey (2005; 168 pages)
20. Soumya Prakash Rout, PLANTS IN TRADITIONAL MEDICINAL SYSTEM-FUTURE SOURCE OF NEW DRUGS, International Journal of Pharmacy and Pharmaceutical sciences, vol1, issue1, Jul-September 2009
21. Б.Болдсайхан, Биомасс ба уламжлалт эм тан, Эмийн мэдээлэл, 2005 он, 11-12 сар X16-18
22. Yujia Cai, Jiantong Shen, Dake Zhong, Youping Li and Taixiang Wu Status quo, issues, and challenges for acupuncture research evidence: an overview of clinical and fundamental studies, Journal of Evidence-Based Medicine Volume 5, Issue 1, pages 12–24, February 2012
23. WHO, SARS. Clinical trials on treatment using a combination of traditional chinese medicine and western medicine. Geneva: 2003. pp. 53-61.
24. Nyika A. Ethical and regulatory issues surrounding African traditional medicine in the context of HIV/AIDS. Developing World Bioeth 2006. Available from: <http://www.blackwellsynergy.com/toc/dewb/0/0> [accessed on 1 November 2006].
25. Emanuel EJ, Wendler D, Killen J, Grady C. What makes clinical research in developing countries ethical? The benchmarks of ethical research. J Infect Dis 2004; 189: 930-7 doi: 10.1086/381709 pmid: 14976611.
26. Chong W. China launches traditional medicine safety research. Science and Development Network; 2006. Available from: <http://www.scidev.net/en/news/china-launches-traditional-medicine-safety-research.html> [accessed on 1 November 2006].
27. 彭利霞, 向楠, 中医药临床研究现状调查分析, 《中华现代中医学杂志》> 2010年4月6卷2期, http://journal.9med.net/html/qikan/zgyx/zhxdzyxzz/2010462/llt/20100427090632996_524910.html
28. Ц.Хайдав, Цэрэнчимэд, О старой монгольской медицинской литературе, Төв азийн иргэншилд нүүдэлчдийн роль, Олон улсын симпозиумын хэрэглэгдэхүүн, Улаанбаатар хот 1974 он, хуудас 289
29. Т.А.Асеева, К.Ф.Блинова, Г.П.Яковлев Лекарственные растения тибетской медицины, Изд “Наука” 1985, с. 6-17
30. Ч.Баавгай, Б.Болдсайхан, Монголын уламжлалт анагаах ухаан, Улаанбаатар, 1990, х7-10
31. УАШУТҮК, Уламжлалт анагаах ухааны түүх, эх сурвалж, онол арга зүйн судалгааны эрдмийн бүтээл 2013 он, УБ Хуудас 7-16
32. С.Сээсрэгдорж, С.Олдох, Р.Байгалмаа, Олон улсын уламжлалт анагаах ухааны эмнэлзүйн өнөөгийн байдал, Дорно дахины уламжлалт анагаах ухаан, 2011, 1(1)
33. УАШУТҮК, Монголын Уламжлалт анагаах ухааныг цогцоор сэргээн хөгжүүлсэн түүхэн товчоон (1959-2013) 7р боть, Улаанбаатар, 2013, х 22-26
34. Ш.Болд, Монголчуудын эрүүл амьдрах ухаан, Улаанбаатар хот, 2009, х13

35. Л. Хишигжаргал, Уламжлалт эмийн үйлдвэрлэлийн өнөөгийн байдал, Эмийн мэдээлэл 2005/5-6 сар, Улаанбаатар хот, х13
36. Д.Цэрэндагва, Хануур заслын үйлдлийн механизмыг судлах асуудалд, Улаанбаатар, 2000 он
37. С.Зина “Монголын анагаах ухааны хөгжил, УАУ-ы талаар төрөөс баримтлах бодлого”-ын хэрэгжилт өнөөгийн байдал “МУАУ-ыг дэлгэрүүлэх” төслийн хэрэгжилт сэдэвт олон улсын бага хурлын илтгэлийн эмхэтгэл, Улаанбаатар хот 2005 он, х22-32
38. Б.Дагвацэрэн, Д.Магсар, Монголын уламжлалт анагаах ухаан судлалын одоогийн байдал, цаашдын хандлага, Тэжээхүйн ухаан №2, Улаанбаатар хот, 1995, х3
39. Department of Traditional Medicine, Myanmar, The situation of integration of TM into the national health care system, 4th Conference on Traditional Medicine in ASEAN Countries, Towards harmonization of Traditional Medicine Practices, p25-28
40. С.Ламбаа “Монголын уламжлалт анагаах ухааны түүхэн хөгжил, өнөөгийн байдал, хэтийн төлөв”, Монголын анагаах ухаан, 2009 №3(149), х10
41. УАШУТҮК, Уламжлалт анагаахын шинжлэх ухаан технологи, үйлдвэрлэлийн корпорацийн эрдэм судлалын бүтээлийн тойм, х19
42. Төмөрбаатар Н. Хий, шар, бадган-эндокрино-иммуны тогтолцоо. «Монголын анагаах ухааны уламжлал, шинэчлэлийн асуудалд» эрдэм шинжилгээний бага хурлын илтгэлүүдийн товчлол. УБ., 2006, х 187-188
43. Амбага М. Хий, шар, бадганы онол ба мембрант байгууламж. Анагаахын шинжлэх ухааны докторын зэрэг горилсон нэгэн сэдэвт зохиол. УБ., 1994
44. U.Otgonbaatar, U.Baigalmaa, D.Dungerdorj The current situation of the study on Mongolian medicinal plants, 7th International symposium on chromatography of natural products, Lublin, Poland 2010, page 38
45. Ministry of health, Vietnam, The status of integrating traditional medicine into the Vietnamese health care system. 4th Conference on Traditional Medicine in ASEAN Countries, Towards harmonization of Traditional Medicine Practices, p30-33
46. Lin I-hsin, Chang Lee-chin, Wu Chia-che, Current Status of Acupuncture Study in Taiwan, WFAS Conference report, 2009, Strasbourg, France
47. Watanabe K, Matsuura K, Gao P, et al. Traditional Japanese Kampo medicine: clinical research between modernity and traditional medicine—the state of research and methodological suggestions for the future. Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine.
48. БСШЯ, Эрдэм шинжилгээний ажлын үр дүн, цахим хуудас: <http://www.meds.gov.mn>
49. Agnès BARDON, Number of researchers in developing countries is rising, but women researchers still a minority, UNESCO, Media services,

23.11.2009

<http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/>

50. Мэдлэгт суурилсан эдийн засаг ба Шинжлэх ухааны дэд бүтэц, Economic Policy and Competitiveness Research Center,
51. Ц.Болортамир, Шинжлэх ухааны салбарын Залуу судлаачид, тэдгээрийн нийгмийн асуудал, Шинжлэх ухаан-Бизнес-Залуу үе, 4р чуулга уулзалт, Илтгэлийн хураангуй, Улаанбаатар, 2011
52. Teresa Schroeder, Chinese regulation of traditional chinese medicine in the modern world; can chinese effectively profit from one of their most valuable cultural resources? Pacific Law & Policy Journal, 2002, Vol 11, No3
53. Монгол Улсын шинжлэх ухаан, технологийн салбарын эрх зүйн баримт бичгийн эмхтгэл, Улаанбаатар хот, 2008, х-15
54. ЭМЯ, Эм зүйн тусламж үйлчилгээний эрх зүйн баримт бичгийн эмхэтгэл, Улаанбаатар, 2012
55. УАШУТҮК –ийн гүйцэтгэлийн тайлан 2003-2013 он
56. Б.Батзориг, Н.Хүдэрчулуун, Биостатистик, Улаанбаатар, 2011 он
57. О.Чимэдсүрэн, Эпидемиологи, Улаанбаатар хот, 2008 он